

RIKSADVOKATEN

GJENNOMGANG AV SAKER OM MULIGE SEKSUELLE OVERGREP MOT BARN I BARNEHAGER

*Undersøkelse av kvaliteten på etterforskningen og
påtalearbeidet, herunder tilrettelagte avhør av
barna*

Innholdsfortegnelse

1	Bakgrunnen for undersøkelsen	4
2	Sammendrag	6
3	Om sakene og saksgjennomgangen	8
3.1	Sakene.....	8
3.2	Saksgjennomgangen	8
4	Bakgrunnsinformasjon.....	10
4.1	Straffelovens bestemmelser om seksuelle overgrep mot barn: Skillet mellom voldtekt, seksuell omgang og seksuell handling.....	10
4.2	Barn i førskolealder som vitner.....	11
4.3	Om tilrettelagte, sekvensielle avhør av førskolebarn.....	13
4.4	Kvalitet i etterforskingen og påtalearbeidet – hva er det?	14
4.5	Aktuelle henleggelsesgrunner og -koder	14
4.6	Beregning av oppklaringsprosent.....	15
5	Enkelte nøkkelopplysninger	16
5.1	Hvem meldte sakene til politiet?	16
5.2	Fordelingen på ulike statistikkgrupper.....	16
5.3	Påtaleavgjørelsene. Henleggelsesgrunner. Oppklaringsprosent.....	16
5.4	Antall klager og resultatet av klagebehandlingen	17
5.5	Antall tilrettelagte avhør	17
5.6	Medisinske og rettsmedisinske undersøkelser	18
5.7	Saksbehandlingstid og fremdrift.....	18
6	Vurderinger og læringspunkter	19
6.1	Kodingen av sakene	19
6.2	Initialfasen.....	21
6.2.1	Mangelfull etterforsking	21
6.2.2	Kontroll på informasjon.....	22
6.2.3	Samrådsmøte før tilrettelagt avhør	22
6.2.4	Tilrettelagt avhør tas for tidlig eller for sent i etterforskingen	23
6.3	Sporsikring og bruk av tvangsmidler	23
6.3.1	Medisinske og rettsmedisinske undersøkelser	23

6.3.2	Pågrepelse, fengsling, ransaking og beslag.....	24
6.4	De tilrettelagte avhørene.....	26
6.4.1	Forberedelser før avhør.....	26
6.4.2	Gjennomføringen av avhøret	27
6.4.3	Fristberegning og tidsforløp frem til tilrettelagt avhør.....	28
6.4.4	Burde det vært tatt supplerende avhør i flere saker?.....	28
6.5	Etterforsningsledelse	29
6.6	Påtaleavgjørelsene	29
6.7	Påtalearbeidet for øvrig.....	30
6.7.1	Terskelen for å ta ut siktelse og underretning om retten til å begjære supplerende avhør.....	30
6.7.2	Avhørsledelsen.....	31
6.8	Saksbehandlingstiden	31
7	Avsluttende merknader.....	34

1 Bakgrunnen for undersøkelsen

NRK publiserte 16. november 2020 en artikkel¹ om omfanget av bekymringsmeldinger og anmeldelser av seksuelle overgrep i kommunale barnehager i årene fra 2015 til og med 2019. Artikkelen baserte seg på henvendelser til samtlige norske kommuner som viste at det var levert 100 slike bekymringsmeldinger i perioden. Ifølge oppslaget hadde minst 73 av meldingene ført til politianmeldelse, og av disse var minst 68 blitt henlagt (93 % av anmeldelsene). "Av de 73 anmeldelsene er én ansatt dømt for overgrep i barnehage. En mann i annen barnehage er tiltalt. I to bekymringsmeldinger og tre politianmeldelser har ikke NRK fått klarhet i utfallet," het det i artikkelen, som også omhandlet en konkret sak.

Riksadvokaten var kontaktet av NRK i forkant av publiseringen og ga da følgende kommentar:

"Tallene NRK har hentet inn illustrerer ikke utviklingen i antallet anmeldelser over tid, men er totaltall for en femårsperiode. Riksadvokaten har ikke innhentet egne tall som viser utviklingen, men finner grunn til å anta at antall anmeldelser de senere årene har økt. Det har i de senere år vært stor oppmerksomhet mot at alle etater skal ta på alvor og ta tak i signaler og uttalelser fra barn som kan indikere at overgrep har skjedd. Terskelen for å melde videre til politiet er trolig senket. Dette er positive utviklingstrekk.

Det vil like fullt ofte være vanskelig å komme til bunns i slike saker. Bevissituasjonen er i alminnelighet krevende. Politiet har gjennom flere år utviklet sin metode for å snakke med små barn for å få frem pålitelige opplysninger, men barnets forklaring vil likevel ofte være både vag og lite detaljert. Mange barn forteller ikke så mye om det mistanken gjelder. Vi er derfor ikke overrasket over at henleggelsesprosenten er høy. Et flertall av sakene henlegges formentlig etter bevisets stilling, noe som innebærer at etterforskingen ikke har brakt klarhet i om det har skjedd noe straffbart eller ikke. I noen av tilfellene vil sakene være henlagt som intet straffbart forhold anses bevist – i disse tilfellene vil det være konstatert at bevisene med særlig styrke taler mot at det er begått et straffbart forhold.

Politi og påtalemyndighet prioriterer saker om seksuelle overgrep mot barn svært høyt i dag, og det er vårt generelle inntrykk at disse sakene etterforskes godt. Vi vet også at det arbeides med å utvikle rammene rundt avhøret og gjøre barna enda tryggere i avhørssituasjonen."

Gjennomgang av et utvalg av de anmeldte sakene ble besluttet samme dag som artikkelen ble publisert. Til NRK meldte riksadvokaten at

"[v]i har besluttet at vi vil gå inn i et utvalg av de sakene som er referert for å se på om oppgaveløsningen generelt er god nok, og for å se om en slik samlet vurdering av flere saker avdekker forbedringspunkter."

Den høyere påtalemyndighet, dvs. riksadvokaten og statsadvokatembetene, har i de senere år forsterket sin satsing på fagledelse rettet mot straffesaksbehandlingen i politiet. Dette er bakgrunnen for de nasjonale kvalitetsundersøkelsene som har vært gjennomført, første gang i

---

¹ https://www.nrk.no/osloogviken/xl/da_pia_begynte-a-snakke-om-tissen-til-mannen-1.15187730

2016, hvis formål har vært å supplere erfaringene fra behandlingen av enkeltsaker med en mer systematisk, samlet gjennomgang av flere saker. Nærværende gjennomgang er av mindre omfang enn de nasjonale kvalitetsundersøkelsene, men passer godt med at Den høyere påtalemyndighet i tiden fremover i større grad ønsker å evaluere kvaliteten på politiets etterforskning og påtalearbeid og forbedre fagledelsen på andre måter enn gjennom enkeltsaksbehandling.

STRASAK-rapporter viser at *oppklaringsprosenten* for seksuallovbrudd var på 64 % i 2018 og på 63 % i 2019. For 2020 er den på 57 %.² Gjennomgangen har hatt som formål å undersøke om oppklaringsprosenten er lavere i de sakene som gjennomgangen omfatter sammenlignet med seksuallovbrudd generelt.

Henlagte saker er ikke det samme som uoppklarte saker. Saker hvor påtalemyndigheten har vurdert at det *ikke* har skjedd noe straffbart, blir også henlagt, og inngår i henleggelsesprosenten. For å finne ut hvor mange henlagte saker som er uoppklart, må det ses nærmere på begrunnelsen for henleggelsen. Gjennomgangen her gir svar på hva som ligger "bak" henleggelsesprosenten referert i NRKs oppslag. Den omfatter også en vurdering av om henleggelsene er korrekte.

Saker om mulig overgrep begått av ansatte i barnehager skaper naturlig nok stor bekymring og uro blant de som direkte eller indirekte berøres som mulig fornærmet, foresatt til dette barnet og til andre barn som fryktes utsatt, mistenkt, kollega av mistenkt, de ansvarlige for driften av barnehagen m. fl. Dette er alene en god grunn for oss til å undersøke kvaliteten på etterforskningen og påtalearbeidet i disse sakene.

---

² I STRASAK-rapporten for 2020 heter det at "[e]n årsakene til nedgangen i oppklaringsprosent er at andelen av de påtaleavgjorte sakene som er en del av et sakskompleks er redusert fra 47 til 38 prosent. Saker som er inkludert i et sakskompleks har de to siste årene hatt dobbel så høy oppklaringsprosent som øvrige saker." Nettovergrepssaker er typisk eksempel på sakskompleks.

2 Sammendrag

Gjennomgangen har omfattet 47 saker meldt til politiet i årene 2018 og 2019. I 38 av disse ble det iverksatt etterforskning.

Formålet med en politietterforskning er blant annet å undersøke om det er begått et straffbart forhold, og eventuelt *hvem* som er gjerningspersonen, jf. straffeprosessloven § 226. Dersom påtalemyndigheten – etter at etterforskningen er gjennomført – er overbevist om siktedes straffeskyld og dessuten er av den oppfatning at straffeskylden kan bevises for retten, tas det ut tiltale.

Etterforskningen førte til tiltale og fellende dom i to av de i alt 38 sakene som ble etterforsket.

Av de 36 henlagte sakene ble 19 henlagt som intet straffbart forhold anses bevist.³ Dette innebærer at mistanken ble vurdert som avkreftet gjennom etterforskningen, og disse sakene regnes som oppklart i politiets statistikk. Det er altså ikke slik at det bare er saker som leder til en positiv påtaleavgjørelse (typisk i form av en tiltale) som regnes som oppklarte. Flere henleggelsesgrunner gir uttrykk for at påtalemyndighetens vurdering er at det med rimelig grad av sikkerhet kan konkluderes med at det *ikke* er begått en straffbar handling.

Riksadvokatens vurdering er at i 13 av de 38 etterforskede sakene har ikke etterforskningen gitt noe tilnærmet klart svar på om barnet har vært utsatt for et seksuelt overgrep i barnehagen eller ikke. Dette er de sakene hvor vi – basert på gjennomgangen – mener henleggelse etter bevisets stilling er den rette begrunnelsen for henleggelsen. Blant disse er mistanken om overgrep sterk i kun et fåtall saker, og svakere i de resterende.

Vår vurdering er videre at alle sakene som er henlagt, er henlagt med rette – *slik sakene er opplyst*. Det var med andre ord ikke grunnlag for å ta ut tiltale i flere enn de to sakene hvor det faktisk ble gjort. Forbeholdet – *slik sakene er opplyst* – skyldes at vi ikke kan utelukke at bedre kvalitet på avhørene kunne ha endret utfallet i den ene eller annen retning i noen av sakene.

Sakene er også – med samme forbehold og med noen få unntak – henlagt med rett begrunnelse. Dette gir en oppklaringsprosent i de etterforskede sakene på 58 %.

Det er et lovbestemt vilkår for å iverksette etterforskning at det er såkalt rimelig grunn til det.⁴ Terskelen for å iverksette etterforskning av mulige overgrep mot barn er og skal være lav. Det skal altså lite til for at det er "rimelig grunn."

I ni av de 47 gjennomgåtte sakene fant ikke politiet tilstrekkelig grunn til grunn til å iverksette etterforskning. Det typiske i disse tilfellene er at grunnlaget for meldingen til politiet er vag – kanskje mer en bekymring enn en konkret fundert mistanke. Det forekommer også at barnets uttalelser er fremkommet på en måte som gjør det svært usikkert om de gir uttrykk for et mulig overgrep. Disse sakene er henlagt utenfor straffesak.

---

³ Se pkt. 5.2 nedenfor om fordelingen på ulike henleggelsesgrunner.

⁴ Straffeprosessloven § 224.

Riksadvokaten har i pkt. 6.1 vurdert om "henlagt utenfor straffesak" er korrekt henleggelsesgrunn. En er uansett enig i at det i disse sakene ikke var rimelig grunn til å iverksette etterforskning. Forannevnte "lave" terskel for iverksetting av etterforskning er lagt til grunn ved vurderingen.

Vurderingen er ellers at politiet jevnt over iverksetter og gjennomfører nødvendig etterforskning og treffer påtaleavgjørelse i disse sakene raskt. Tvangsmidler i form av pågrep og ransaking er benyttet der hvor vilkårene for slike var oppfylt. Over halvparten av sakene var endelig påtaleavgjort i løpet av tre måneder, og innen seks måneder var nær 70 % av sakene avgjort.

De tilrettelagte avhørene av barna er gjerne det helt sentrale beviset i saker hvor barn er fornærmet. Innledende etterforskning og grundige forberedelser forut for dette avhøret er avgjørende for å få frem en forklaring fra små barn om det som er grunnlaget for mistanken.

Dessverre viser gjennomgangen at mange av de gjennomførte avhørene av barna ikke er gode nok, ei heller forberedelsen av dem. Kripos, som har bistått riksadvokaten i gjennomgangen, har oppsummert funnene slik:

- Manglende etterforskning i initialfasen kan ha ført til lavere kvalitet på det tilrettelagte avhøret.
- Det er for dårlig notoritet om hva barnet har uttalt om det mulig straffbare forholdet til foreldre eller andre.
- Det gis for vag informasjon til barnet om hva som er grunnen til at det avhøres.
- Avhører klarer ofte ikke å tilrettelegge godt nok for en fri og fullstendig forklaring fra barnet, selv i tilfeller hvor barnet vurderes å ha gode forutsetninger for å kunne gi en slik forklaring.
- Det er metodiske mangler ved gjennomføringen av de fleste tilrettelagte avhørene.

Dette er klare mangler ved etterforskningen i de sakene det gjelder.

Riksadvokaten finner ellers grunn til å bemerke at barnehagene i det alt vesentlige synes å ha gode rutiner og praksis for å håndtere bekymring for eller mistanke om at ansatte har begått overgrep mot barn. I et par av sakene ser vi at barnehagens håndtering har vanskeliggjort etterforskningen og en mulig oppklaring av saken, for eksempel ved at barnehagen har informert den mistenkte for tidlig.

Avhør av barnehageansatte etterlater også det inntrykk at barnehagene er svært bevisste på å ha rutiner som reduserer muligheten for at overgrep kan skje. Dette er avgjørende for å forebygge overgrep, men også for å unngå at det i det hele tatt oppstår bekymring for og grunnlag for mistanke om overgrep. Det siste er også svært viktig. I flere avhør fremgår at mannlige barnehageansatte frykter beskyldninger om seksuelle overgrep.

Den varierende kvaliteten på de tilrettelagte avhørene vil bli fulgt opp særskilt. For øvrig gir rapporten her grunnlag for tiltak som ledd i statsadvokatenes fagledelse.

3 Om sakene og saksgjennomgangen

3.1 Sakene

Fellestrekket for de 47 sakene som er gjennomgått er gjerningssted (barnehage) og relasjonen mellom mistenkt og fornærmet (ansatt i barnehage og barnehagebarn).

Barn er ikke kognitivt ferdig utviklet: De har ikke ferdig utviklede kommunikasjonsevner (blant annet mangler de en del ord og begreper), og de "koder inn" minner på en annen måte enn voksne. Barn vil regelmessig ikke ha noen klar forståelse av hva som er en seksuell handling og hva som er motivasjonen bak den voksnes atferd. Av disse grunner kan det være vanskeligere for barn både å forstå og formidle noe som har hendt dem.⁵

Barnehageansatte vil stadig være i situasjoner hvor det er både legitimt, nødvendig og ønskelig med fysisk kontakt med barn de ikke selv er foresatte til. Med de aller minste vil de også måtte bistå i stellesituasjoner, ved dobesøk, skift mv.

Disse forholdene gjør etterforsking av mistenkte seksuelle overgrep begått av ansatte mot barnehagebarn ekstra utfordrende. Det skaper en risiko for at noen saker vil forbli uopklarte selv med svært god etterforsking. Kombinasjonen av de forhold som er påpekt over gjør også at handlinger begått av ansatte i barnehager som klart nok ikke er straffbare, like fullt blir gjenstand for mistanke og etterforsking nå og da, typisk fordi voksne som hører et barn fortelle om en hendelse, vurderer at den kan være av straffbar seksuell karakter og derfor melder sin bekymring til politiet.

3.2 Saksgjennomgangen

Gjennomgangen er avgrenset til saker som er meldt til politiet i 2018 og 2019. De gjennomgåtte sakene er følgelig av nokså ny dato, men de er samtidig ferdigbehandlet.

Det finnes ikke i politiets saksbehandlingssystem noen egen statistikkgruppe for seksuelle overgrep mot barn begått av barnehageansatte. Slike saker inngår i de alminnelige seksuallovbruddskategoriene som gjelder overgrep mot barn. Systemet åpner likevel for å «huke av» for ulike kriterier – for eksempel for barnehage som gjerningssted – men dette gjøres i varierende grad. En mer konsekvent og detaljert registrering ville lette gjenfinning av saker i et tilfelle som dette.

Aktuelle saker ble derfor først søkt identifisert ved søk i BL (Basisløsningen – politiets saksbehandlingssystem for straffesaker) og i Indicia Prosjekt (saksbehandlingssystemet som politiet benytter for å organisere aktiviteter og sammenstille opplysninger knyttet til en sak eller større oppgaver innen, blant annet, etterforsking). Søkene ble utført av henholdsvis Politiets IKT-tjenester (PIT) og Oslo politidistrikt. Den oversikten over saker som en da satt igjen med,

---

⁵ Se nærmere pkt. 4.2.

ble forelagt statsadvokatembetene og politidistriktene med oppfordring om å melde fra dersom de var kjent med flere saker. Noen flere saker ble da meldt inn.

Søket og gjennomgangen har omfattet saker registrert som mulig overtredelse av straffeloven § 299 (voldtekt av barn under 14 år, statistikkgruppe 1460), § 300 (voldtekt til samleie av barn under 14 år, statistikkgruppe 1461), § 301 (grov voldtekt av barn under 14 år, statistikkgruppe 1462), forsøk på voldtekt av barn under 14 år (statistikkgruppe 1463), § 304 (seksuell handling med barn under 16 år, statistikkgruppe 1466), og § 305 (seksuelt krenkende atferd mv. overfor barn under 16 år, statistikkgruppe 1467). I tillegg kommer enkelte saker registrert som diverse seksuallovbrudd (statistikkgruppe 1498).

Gjennomgangen, som har omfattet saker fra alle politidistriktene, har ikke tatt for seg mulige geografiske forskjeller i kvaliteten på etterforskningen. Antallet saker fra hvert distrikt er for lite til det. Fordi gjennomgangen er begrenset til anmeldte saker i en toårsperiode, er det heller ikke grunnlag for å si noe om utviklingen i kvaliteten på etterforskningen over tid.

Saksgjennomgangen er av hensyn til arbeidsbelastningen ved de regionale statsadvokatembetene denne gang foretatt av statsadvokater hos riksadvokaten, men spesialavhørere ved Kripos har bistått vesentlig i form av gjennomgang av alle de tilrettelagte avhørene og vurdering av den metodiske kvaliteten på disse. I forlengelsen av dette har også de sett på og vurdert politiets arbeid i initialfasen, dvs. før gjennomføringen av det tilrettelagte avhøret.⁶

Gjennomgangen skiller seg fra de nasjonale kvalitetsundersøkelsene⁷ som har vært gjennomført i senere år ved at det ikke i samme grad har vært utarbeidet standardiserte målepunkter for gjennomgangen av den enkelte sak. Den har isteden bestått i en skjønnsmessig, påtalefaglig vurdering av kvaliteten på arbeidet i initialfasen (dvs. før avhør av barnet), gjennomsyn og kvalitetsvurdering av avhørene av barna som redegjort for over, og kvaliteten på etterforsknings- og påtalearbeidet samlet sett i de *henlagte* sakene.

Det har vært rettet særlig oppmerksomhet mot de tilrettelagte avhørene og etterforskningen i initialfasen. Etterforskning i initialfasen omfatter innhenting av informasjon (avhør) fra de som har observert eller mottatt opplysninger *fra* barnet, samt opplysninger *om* barnet som er av betydning for forberedelsen og gjennomføringen av det tilrettelagte avhøret. I tillegg har en særlig vurdert bruken av tvangsmidler. Disse etterforskningskrittene er helt sentrale i saker omfattet av gjennomgangen, og er ofte avgjørende for om en klarer å oppklare saken og for vurderingen underveis av om det er grunnlag for ytterligere etterforskning.

---

⁶ Kripos' vurderinger fremgår særlig av pkt. 6.2. og 6.4.

⁷ Den siste, gjennomført i 2020, gjaldt prioriterte voldtektssaker, se <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2020/06/Nasjonal-rapport-Kvalitetsunders.pdf>

4 Bakgrunnsinformasjon

4.1 Straffelovens bestemmelser om seksuelle overgrep mot barn: Skillet mellom voldtekt, seksuell omgang og seksuell handling

De meldte forholdene gjelder ulike typer straffbare handlinger av relativt sett varierende alvorlighetsgrad – slik denne er reflektert i strafferammen.

De minst alvorlige handlingene gjelder *seksuelt krenkende atferd overfor barn*, jf. straffeloven § 305, som har en strafferamme på to års fengsel. Kjernen i dette straffebudet er at en person utviser krenkende atferd i nærheten av barnet, men uten at det er noen fysisk kontakt mellom dem. Klassiske tilfeller er blotting og seksualisert snakk.

Ved *seksuell handling* med barn, jf. straffeloven § 304, øker strafferammen til tre års fengsel. Her foreligger fysisk berøring av seksualisert karakter, typisk ved at overgriperen (kortvarig) tar på eller beføler et barns kjønnsorgan utenpå klærne. Bestemmelsens rekkevidde grenser oppad mot handlinger som rammes av straffeloven § 299 bokstav c om "kvalifisert seksuell handling" og dermed voldtekt.

Kvalifisert seksuell handling omfatter seksuelle handlinger som ligger tett opptil seksuell omgang. Typiske eksempler er berøring på nakent kjønnsorgan eller tilsvarende berøring utenpå klærne når denne har en viss intensitet og varighet.

Seksuell omgang er et rettslig begrep som tar opp i seg de mest graverende tilfellene av seksuelle overgrep, herunder masturbasjon, oralsex, samleie og innføring av gjenstander i skjede- eller endetarmsåpning.

Når den fornærmede er et barn under 14 år regnes alle seksuelle overgrep som *voldtekt* dersom handlingen oppfyller vilkårene for seksuell omgang eller kvalifisert seksuell handling, jf. straffeloven § 299. Det er ikke nødvendig at overgriperen har benyttet seg av vold eller trusler for å få gjennomført handlingen. Bestemmelsen bygger på et premiss om at barn under 14 år ikke har forutsetninger for å gi et reelt samtykke til seksuell omgang. Lovgiver har også ønsket å understreke alvorret i overgrep mot barn i denne aldersgruppen ved å betegne slike handlinger som voldtekt. Strafferammen er fengsel inntil ti år. For visse typer seksuell omgang, herunder samleie og innføring av gjenstander, gjelder en minstestraff på tre års fengsel, med 15 år som øvre ramme, jf. straffeloven § 300.

Foreligger det skjerpene omstendigheter ved voldtekten kan den rammes av straffeloven § 301 om grov voldtekt av barn under 14 år, som har en strafferamme på 21 års fengsel. Voldtekten vil fort vurderes som grov dersom det begås gjentatte overgrep mot et yngre barn.

4.2 Barn i førskolealder som vitner

En rekke studier over mange år har beskrevet barn som særlig sårbare for ytre påvirkning og forventninger.⁸ Spesielt har skepsisen vært stor overfor små barns forklaringer. Annen forskning har antydnet at barn ikke gjengir minner mer feilaktig enn voksne. Det gjelder også barn i førskolealder. Barn utelater heller informasjon eller lar være å svare, fremfor å gi oppdiktet informasjon og feilaktige svar.⁹

De siste ca. 20 års forskning har bidratt til å nyansere synet på barn som vitner. Indre faktorer som barnets modenhet, alder og utvikling innvirker både på hvordan barn minnes en hendelse, og dermed hva og hvordan det kan fortelle om sine opplevelser. Ytre faktorer som hvordan barnet møtes, ivaretas og snakkes med etter en traumatisk hendelse, både av sine nærmeste og av profesjonelle aktører, og tiden det tar fra barnets opplevelse til gjenkalling, er også av betydning.¹⁰

Alvorlighetsgraden og barnets opplevelse av frykt, hjelpeløshet og smerte knyttet til den hendelsen det skal fortelle om, vil påvirke minnet og barnets evne og mulighet til å kunne fortelle om den. Selv om det i dag er enighet om at følelsesladede opplevelser som regel huskes bedre enn nøytrale,¹¹ vil manglende forståelse av det som har skjedd, mangel på ord og begreper, frykt, skyld og skam kunne være årsaker til at barn ikke klarer eller ikke tør å fortelle hva de har opplevd. Minner om overgrep sitter godt,¹² men lojalitet til eller avhengighet av en overgriper vil likevel kunne gjøre det vanskelig for barnet å fortelle hva det har blitt utsatt for.

Hvor påvirkelige barn er, varierer – både mellom barn i ulik alder og mellom barn på samme alder.¹³ Studier har vist at barn er mer motstandsdyktige mot villedende informasjon om erfaringer med negativt emosjonelt innhold, og at det er vanskeligere å skape falske minner

---

⁸ Fot et historisk tilbakeblikk se Magnussen, S. (2017). *Vitnepsykologi 2.0*. Oslo: Abstrakt forlag.

⁹ Leander, L. (2010). Police interviews with child sexual abuse victims: Patterns of reporting, avoidance and denial. *Child Abuse & Neglect*, 192 – 205; Gamst, K. (2017). *Profesjonelle barnesamtaler. Å ta barn på alvor* (2. utgave). Oslo: Universitetsforlaget.

¹⁰ Melinder, A. (2014). *Sakkyndighetsarbeid: innføring for psykologer og psykiatere*. Oslo: Universitetsforlaget; Albrechtsen, M., Stridbeck, U. & Melinder, A. (2018). Før samtaler på godt og vondt: Effekter på senere tilrettelagte avhør i lys av vitnepsykologisk forskning. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 16 (nr. 4), 337-351.

¹¹ Christianson, S.Å. (2004). *Traumatiska minnen*. Borås: Natur och Kultur; Magnussen, S. (2017). *Vitnepsykologi 2.0*. Oslo: Abstrakt forlag.

¹² Goodman, G.S., Ghetti, S., Quas, J.A., Edelstein, R.S., Alexander, K.W., Redlich, A.D., Cordon, I.M. & Jones, D.P.H. (2003). A prospective study of memory for child abuse. New findings relevant to the repressed-memory controversy. *Psychological Science*, 14, 113-118.

¹³ Goodman, G.S. & Melinder, A. (2007). Child witness research and forensic interviews of young children: a review. *Legal and Criminological Psychology*, 12, 1-19.

eller få bekreftende svar på fiktive negative hendelser enn positive.¹⁴ Dette kan tyde på at det er vanskeligere å påvirke barn og så falske minner om overgrepshendelser.¹⁵

Erfaringer barn og voksne senere kan fortelle om, såkalt episodisk hukommelse, utvikles gradvis. Først ved treårsalderen kan et barn minnes en hendelse over en lengre periode, og dermed også kunne fortelle om den. Fra treårsalder og frem til skolealder skjer en enorm språkutvikling. Både ordforråd og begrepsforståelse øker i takt med barnets modning og erfaringer.¹⁶

Førskolebarn forklarer seg som regel ikke spesielt detaljert. De har ofte også problemer med å strukturere forklaringen sin i en fri, sammenhengende fortelling fordi de ikke vet hva som kan være av betydning for den som lytter, og ofte heller ikke har trening i å fortelle om sine opplevelser på en slik måte.¹⁷ Dersom aldersadekvate og tydelige spørsmål stilles, vil barn i førskolealder bedre kunne forstå kontekst og hva det ønskes at de forklarer seg om. Deres forklaringer vil da kunne være like pålitelige som eldre barns.¹⁸

Barn utsatt for seksuelle overgrep forteller ikke gjerne om det i et avhør. Dersom de forteller, beskriver de sjelden sensitive detaljer om overgrepet.¹⁹ Barn i førskolealder tenderer til å ha enda større vansker med å fortelle om overgrep, og spesielt basert på åpne spørsmål.²⁰

Et yngre barn kan forklare seg bedre om hva og hvem enn om hvordan. Det vil ofte ikke kunne svare på spørsmål om tidspunktet for en hendelse, antall ganger eller omstendighetene rundt hendelsen.²¹ Ønske om å få svar på flere spørsmål enn hva barnet faktisk evner å gi, fører ikke sjelden til at det stilles lukkede spørsmål (ja/nei) og valgs spørsmål. Flere studier har vist at dette kan være problematiske spørsmål til barn i førskolealder.²²

---

¹⁴ Goodman, G.S., Goldfarb, D.A., Chong, J.Y. & Goodman-Shaver, P.H. (2014). Children`s eyewitness memory: The influence of cognitive and socio-emotional factors. *Roger Williams University Law Review*, 19, 476-512; Lyon, T.D. (2014). Interviewing children. *Annual review of law and Social Science*, 10, 73-89.

¹⁵ Magnussen, S. (2017). *Vitnepsykologi 2.0*. Oslo: Abstrakt forlag.

¹⁶ Magnussen, S. (2017). *Vitnepsykologi 2.0*. Oslo: Abstrakt forlag; von Tetzchner, S. (2005). *Utviklingspsykologi. Barne- og ungdomsalderen*. Oslo: Gyldendal akademisk.

¹⁷ Langballe, Å. (2007). Forholdet mellom frie og spontane beretninger fra barn i dommeravhør, og påliteligheten i barnets utsagn. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 44, 868-877.

¹⁸ Goodman, G.S. & Melinder, A. (2007). Child witness research and forensic interviews of young children: a review. *Legal and Criminological Psychology*, 12, 1-19.

¹⁹ Christianson, S.Å., Azad, A., Leander, L. & Selenius, H. (2013). Children as witnesses to homicidal violence: What they remember and report. *Psychiatry, Psychology and Law*, 20, 366-383; Leander, L., Christianson, S.Å. & Granhag, P.A (2007). A sexual abuse case study: Children`s memories and reports. *Psychiatry, Psychology and Law*, 14, 120-129.

²⁰ Ceci, S.J. & Bruck, M. (1993). Suggestibility of the child witness: A historical review and synthesis. *Psychological Bulletin*, 113, 403-439.

²¹ Melinder, A. (2004). *Perspectives on children as witnesses*. Ph.D avhandling, Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo.

²² Lamb, M.E., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Horowitz, D. & Abbott, C.B. (2007). Does the type of prompt affect the accuracy of information provided by alleged victims of abuse in forensic interviews? *Applied Cognitive Psychology*, 1117-1130; Peterson, C., Dowden, C. & Tobin, J. (1999). Interviewing preschoolers: Comparisons of yes/no and wh-questions. *Law and Human Behavior*, 539-556.

I tillegg har yngre barn mindre utviklede eksekutive funksjoner (oppmerksomhet, åpenhet for ytre stimuli og indre impulser), noe som fort kan føre til avsporing og oppmerksomhet om andre aktiviteter enn de som er hensikten med et avhør.²³ Barn i førskolealder har derfor behov for hjelp til å strukturere forklaringen sin, og de trenger hjelp til å fokusere på den eller de hendelser det ønskes en forklaring om. Under avhøret er det viktig å prioritere tidsbruken slik at barnets oppmerksomhet ikke blir "brukt opp" på aktiviteter som ikke har et klart formål (formålet kan være tillitsbygging, kontaktetablering og trening på dialog i starten av avhøret), eller ved at man i frykt for å stille direkte spørsmål, i stedet samtaler for lenge om utenforliggende tema som ikke fungerer som en inngang til sentrale tema i saken.

4.3 Om tilrettelagte, sekvensielle avhør av førskolebarn

Avhør av barn under 16 år i saker som gjelder mulige seksuallovbrudd er underlagt detaljerte regler i lov og forskrift om tilrettelagte avhør (straffeprosessloven §§ 239 flg., forskrift 24. september 2015 nr. 1098 om avhør av barn og andre særlig sårbare fornærmede og vitner (tilrettelagte avhør)).

Når barn under 6 år skal avhøres, er lengstefristen for gjennomføringen av avhøret som utgangspunkt to uker. Fristen er likevel én uke dersom barnet skal avhøres om en handling som skjedde for mindre enn to uker siden, eller dersom barnet har gitt det som kan beskrives som en umiddelbar og fullstendig beretning om hendelsen. Fristen kan i gitte tilfeller forlenges med en uke. Den regnes fra tidspunktet for anmeldelse eller når politiet av andre grunner har rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold.

Avhørene tas på et av statens barnehus og følges av, blant andre, en representant fra barnehuset. Denne vil i disse sakene være en fagkyndig rådgiver (gjærne en psykolog, klinisk sosionom eller barnevernspedagog) med særlig kompetanse på barns psykologiske utvikling og kognitive fungering.

Avhør av førskolebarn (3-6 år) tas som sekvensielle avhør, som kan beskrives som en undergruppe av tilrettelagte avhør. Disse avhørene tas av spesialavhørere som både har gjennomført Politihøgskolens videreutdanning i tilrettelagte avhør av barn, og senere videreutdanningen i tilrettelagte avhør av særlig sårbare personer (barn i førskolealder og særlig sårbare voksne, herunder utviklingshemmede). Sekvensielle avhør kjennetegnes av at de er delt opp i flere sekvenser med pauser, de skal være særlig godt forberedt (i form av bla. innhentet informasjon om barnet), og det skal brukes god tid på kontaktetablering, på å få frem en fri forklaring, og på oppfølgingsspørsmål. Videre tilrettelegges det for et nært faglig samarbeid, både før og underveis i avhøret, med barnehusansatte med god barnefaglig erfaring og kompetanse.

---

²³ Melinder, A., Endestad, T. & Magnussen, S. (2006). Relations between episodic memory, suggestibility, theory of mind and cognitive inhibition in the preschool child. *Scandinavian Journal of Psychology*, vol. 47: 6, 485-495.

4.4 Kvalitet i etterforskingen og påtalearbeidet – hva er det?

Med kvalitet menes i hvilken grad en virksomhet tilfredsstillende oppnår obligatoriske eller underforståtte krav og forventninger til oppgaveutførelsen.

Straffeprosesslovgivningen går av hensyn til den siktede langt i å regulere hvor inngripende etterforskingen kan være overfor vedkommende, typisk i form av terskler for tvangsmiddelbruk. Men utover det har lovgiver i liten grad regulert hvordan etterforskingen skal gjennomføres. Kvalitetskravene til politiets etterforsking må derfor i stor utstrekning finnes andre steder enn i loven.

Riksadvokaten har i rundskriv 3/2018, Kvalitetsrundskrivet, utdypet hvilke overordnede, generelle krav og forventninger som stilles til politiet og statsadvokatene i straffesaksarbeidet, og har i sine årlige mål- og prioriteringsskriv understreket viktigheten av å "sikre en målrettet og effektiv straffesaksbehandling av høy kvalitet som ivaretar rettssikkerhet og menneskerettigheter."²⁴

Høy oppklaring er en av flere kvalitetsmarkører. Som nevnt kan også en henlagt sak være oppklart.

Om en sak ender med en positiv påtaleavgjørelse (eksempelvis tiltale) eller henleggelse, sier ikke i seg selv noe om kvaliteten på etterforsknings- og påtalearbeidet. Slikt arbeid er mer å anse som en innsatsforpliktelse enn en resultatforpliktelse. For enkelte typer straffbare handlinger er bevisbildet ofte slik at det er vanskeligere å bevise skyld utover enhver rimelig tvil enn for andre handlinger. En sak kan følgelig være svært godt etterforsket selv om resultatet blir at den henlegges etter bevisets stilling.²⁵

4.5 Aktuelle henleggingsgrunner og -koder

Det fremgår av pkt 5.3 nedenfor at et flertall av de gjennomgåtte sakene som har vært etterforsket, er henlagt med den begrunnelsen at intet straffbart forhold anses bevist (kode 103). Et stort mindretall av sakene er henlagt etter bevisets stilling (058).

Henleggelse som intet straffbart forhold anses bevist skal skje når det etter gjennomført etterforsking vurderes at bevisene med særlig styrke taler mot at det er begått et straffbart forhold. Terskelen for å henlegge en sak med denne begrunnelsen er relativt høy: Normalt reserveres denne begrunnelsen for tilfeller der det er klare, konkrete indikasjoner *mot* straffeskyld. Hvor mye som skal til for å anse mistanken for positivt avkreftet og for å kunne henlegge en sak som intet straffbart forhold anses bevist, må likevel i noen grad ses i sammenheng med – og relativt til – de opplysninger som ligger til grunn for at det ble satt i

---

²⁴ RA-2018-3 – tilgjengelig på lovdata.no og riksadvokaten.no

²⁵ I motsatt ende er ikke engang en domfellelse alltid et "bevis" for at etterforskingen og påtalearbeidet har holdt tilstrekkelig kvalitet – historien gir mange eksempler på det.

gang etterforskning i saken. Det er det samlede bevisbildet som er avgjørende, og vurderingen er skjønnsmessig.

Er faktum ikke tilstrekkelig klarlagt, eller er det tvil om de objektive eller subjektive straffbarhetsvilkårene er oppfylt, skal saken henlegges etter bevisets stilling. Henleggelse med denne begrunnelsen omfatter både saker hvor mistanken er ganske sterk (men hvor det foreligger rimelig tvil) og saker hvor den er tilsvarende svak: "Bevisets stilling" sier ikke i seg selv noe om graden av mistanke. Disse sakene anses som uopklarte, herunder i politiets statistikk.

I noen få saker er henleggelsen begrunnet med mangel på bevis (017), og noen få er henlagt på saksnivå som intet straffbart forhold anses bevist (028).

Noen saker er avgjort utenfor straffesak (016). Dette betyr i denne sammenheng at politiet ikke fant tilstrekkelig (rimelig) grunn til å iverksette etterforskning basert på den melding som innkom politiet, eventuelt supplert av enkelte innledende undersøkelser. "Terskelen" for å iverksette etterforskning slik det er formulert i straffeprosessloven § 224 første ledd,²⁶ er i disse tilfellene ikke nådd.

4.6 Beregning av oppklaringsprosent

Som nevnt ovenfor er det ikke bare saker som ender med en positiv påtaleavgjørelse (typisk i form av en tiltale) som regnes som oppklarte. Også når en sak henlegges mot en som har vært mistenkt eller siktet fordi intet straffbart forhold finnes bevist (kode 103) for vedkommende sin del, eller man henlegger saken med tilsvarende begrunnelse uten at noen bestemt person har vært mistenkt underveis (kode 028), regnes saken som oppklart. I disse tilfellene anser man det for rimelig godtgjort at det ikke er begått en straffbar handling – mistanken er avkrefet.

I tillegg er det flere avgjørelseskoder som holdes utenfor ved beregning av oppklaringsprosenten. Eksempler er henleggelse begrunnet i at det ikke er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold, henleggelse fordi anmeldelsen vurderes å være åpenbart grunnløs og henleggelse fordi det anmeldte forhold er vurdert ikke å være straffbart (forholdet rammes ikke av noen straffebestemmelse).

---

²⁶ "Etterforskning foretas når det som følge av anmeldelse eller andre omstendigheter er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold som forfølges av det offentlige."

5 Enkelte nøkkelopplysninger

5.1 Hvem meldte sakene til politiet?

28 av de 47 gjennomgåtte sakene ble meldt av barnets foreldre. 13 ble meldt av barnehagen eller overordnet ansvarlig for barnehagen. Fire saker ble meldt av helsepersonell, én av barnevernvakt og én av barnehuset. I de fleste sakene som ikke er meldt til politiet av foreldrene selv, har melder henvendt seg videre etter henvendelse fra foreldre og i overensstemmelse med dem.

5.2 Fordelingen på ulike statistikkgrupper

16 av de gjennomgåtte sakene er registrert som mulig seksuell handling med barn under 16 år (statistikkgruppe 1466). Ni av sakene er registrert som mulig voldtekt av barn under 14 år (1460), seks som seksuelt krenkende atferd overfor barn under 16 år (1467), fem som diverse seksuallovbrudd (1498), en som mulig voldtekt til samleie av barn under 14 år (1461) og en som seksuell omgang med barn under 14 år (1402).

Diverse seksuallovbrudd anvendes når det innledningsvis er vanskelig å rubrisere det anmeldte forholdet nærmere, herunder når det er svært uklart hva som skal ha skjedd.

Ni av sakene er registrert som undersøkelser utenfor straffesak (statistikkgruppe 9799).

5.3 Påtaleavgjørelsene. Henleggelsesgrunner. Oppklaringsprosent

Av de 47 gjennomgåtte sakene ble ni saker henlagt utenfor straffesak (kode 016). I disse sakene fant politiet – etter først å ha foretatt enkelte innledende undersøkelser – ikke grunn til å iverksette etterforskning.

Av de 38 etterforskede sakene ble det tatt ut tiltale i to saker. I begge disse foreligger rettskraftige, fellende dommer.

Nitten av de resterende 36 etterforskede, henlagte sakene ble henlagt med den begrunnelse at intet straffbart forhold ble funnet bevist (kode 103). Tretten av sakene ble henlagt etter bevisets stilling (kode 058). To ble henlagt på grunn av mangel på bevis (kode 017). Én ble henlagt på saksnivå som intet straffbart forhold bevist (028), noe som innebærer at politiet ikke bare mente at ingen enkeltperson kunne mistenkes, men også at det forelå klare indikasjoner *mot* at det var begått en straffbar handling overhodet. Én sak ble henlagt på grunn av mangel på opplysninger om gjerningspersonen (014). I denne saken var barnet klar i sine uttalelser på at det var gjennomført vaginalt samleie, men politiet fant ingen som passet til gjerningsmannsbeskrivelsen verken blant de barnehageansatte eller andre.

Dette gir en oppklaringsprosent i de etterforskede sakene på 58 %, på nivå med oppklaringsprosenten for seksuallovbrudd i 2020, men noe lavere enn prosenten de aktuelle årene.

5.4 Antall klager og resultatet av klagebehandlingen

Fornærmede ved verge(r) klaget over henleggelsen i ti saker,²⁷ herunder i en av undersøkelsessakene. Dette gir en klageprosent på 22 % (beregnet av saksutvalget, men fratrukket de to sakene som førte til tiltale, dvs. beregnet av en total på 45 saker).²⁸ I en av disse sakene førte fornærmedes klage over henleggelse av saken på saksnivå som intet straffbart forhold bevist (kode 028) til at det ble tatt et mistenktavhør. Saken ble deretter henlagt på nytt som intet straffbart forhold bevist, men på personnivå (103). I to andre saker ble det etter klage beordret ytterligere etterforskning, men henleggelsene ble deretter opprettholdt. For øvrig førte ikke klagene frem.

Mistenkte/siktede klaget over henleggelsesgrunnen i tre saker som først var henlagt etter bevisets stilling (058). Klagen førte frem i én av disse sakene, hvorefter henleggelsesgrunnen ble endret til intet straffbart forhold anses bevist (103).

5.5 Antall tilrettelagte avhør

Det er tatt tilrettelagte avhør i 35 av de 38 etterforskede sakene samt i en sak (feilaktig) kodet som undersøkelsessak. I et mindre antall av sakene er det gjennomført tilrettelagte avhør av flere barn, enten fordi flere har vært fornærmet eller fordi andre barn var mulige vitner til det som det fornærmede barnet hadde fortalt om. I den ene saken, som endte med domfellelse, var det tatt tilrettelagte avhør av i alt ti barn, hvorav ni av dem ble avhørt som vitner. I en av sakene var det to ganger besluttet og forsøkt gjennomført tilrettelagt avhør av barnet, men barnet lot seg ikke avhøre. Med få unntak er avhørene gjennomført som sekvensielle avhør fordi barna har vært i førskolealder på avhørstidspunktet.

I de tre resterende etterforskede sakene er etterforskningen avsluttet uten at avhør av barnet er besluttet tatt. Politiets begrunnelse har i to av sakene vært at barnet allerede var blitt stilt til dels ledende og til dels detaljerte spørsmål, og at bevisverdien av en forklaring fra barnet derfor ble ansett for å være liten. I den tredje saken ledet avhør av barnehageansatte, blant dem mistenkte, til at politiet anså mistanken som så svekket at de besluttet å henlegge saken etter bevisets stilling uten å gjennomføre avhør av barnet.²⁹

I syv av de 36 sakene hvor barnet er avhørt er det også gjennomført supplerende avhør, herunder i ovennevnte sak som endte med domfellelse. Dette inkluderer supplerende avhør av et av fire avhørte barn i en av sakene. I en av disse syv sakene ble supplerende avhør

---

²⁷ En av klagene ble senere trukket.

²⁸ Til sammenligning viser kvalitetsundersøkelsen 2020 av prioriterte voldtektssaker at 14 % av totalt 609 påtaleavgjorte saker var klagebehandlet av overordnet påtalemyndigheten. Prosentandelen er i rapporten beskrevet som beskjeden, se

<https://www.riksadvokaten.no/document/betre-kvalitet-pa-ettersorking-og-patalearbeid-i-valdtektssaker/>

²⁹ Riksadvokaten mener denne saken burde vært henlagt som intet straffbart forhold, se pkt. 6.6 nedenfor.

gjennomført etter klage over henleggelse og påfølgende ordre fra statsadvokaten om slikt avhør. Saken ble deretter henlagt av politiet på nytt og med samme begrunnelse (bevisets stilling).

5.6 Medisinske og rettsmedisinske undersøkelser

Rettsmedisinsk undersøkelse³⁰ er gjennomført i 14 av sakene.

I tillegg har barnet vært undersøkt av lege (fastlege, legevaktlege eller sosialpediater på sykehus) i forkant av anmeldelse og på initiativ fra forelder/melder i seks saker. I de sistnevnte sakene er det typisk at lege kontaktes fordi forelderen allerede mistenker at barnet har vært utsatt for overgrep (gjærne basert på observasjoner av sårhet eller endringer i underlivsområdet) og at henvendelsen gjøres for å få styrket eller svekket denne mistanken. I disse tilfellene har politiet innhentet opplysninger om undersøkelsen i etterkant.

5.7 Saksbehandlingstid og fremdrift

Gjennomsnittlig saksbehandlingstid for de 47 sakene, regnet fra registrering og frem til de ble påtaleavgjort første gang (det vil si før eventuell klagebehandling), var på omtrent 95 dager. Det var én sak i utvalget som skilte seg ut med meget lang saksbehandlingstid på hele 443 dager.

Ca. 23 % av sakene ble klagebehandlet (11 av 47 saker). Inkluderes tiden medgått til klagebehandling i beregningen av gjennomsnittlig saksbehandlingstid, blir denne på 122 dager.

Gjennomsnittlig saksbehandlingstid medgått til behandlingen av klagene, regnet fra tidspunktet for innkommet klage og frem til endelig avgjørelse, var på ca. 95 dager.

Ser en utelukkende på tidsbruken fra anmeldelse og frem til avhør av barnet i de 36 sakene hvor det er tatt tilrettelagt avhør, har det i gjennomsnitt gått ti dager (i en av sakene med flere mulig fornærmede er bare beregnet tiden frem til avhør av det først navngitte barnet). I 17 av sakene er avhør tatt innen en uke (dette inkluderer en sak hvor det var tatt avhør av fire fornærmede seks dager etter anmeldelsen). I 14 av sakene er avhøret tatt mellom en og to uker etter anmeldelsen.

I de resterende fire sakene ble tilrettelagt avhør av fornærmede tatt henholdsvis 17, 18, 19, 27 og 60 dager etter anmeldelsen. I saken hvor det tok 60 dager fra anmeldelse til avhør, virker det som at politiet var usikre på om de skulle iverksette etterforskning etter melding fra barnehagen. Det bemerkes at meldingen i denne saken ikke var mer vag enn mange av meldingene i andre saker.

---

³⁰ Se pkt. 6.3.1.

6 Vurderinger og læringspunkter

6.1 Kodingen av sakene

Fordelingen av sakene på ulike statistikkgrupper er redegjort for ovenfor i pkt. 5.2.

Kodingen av denne typen saker kan være vanskeligere enn i en del andre saker. Dette skyldes blant annet at melder – en voksen – kan ha gjengitt beskrivelsen av én type forhold, mens det tilrettelagte avhøret av barnet indikerer andre handlinger. Det kan også være vanskelig utfra barnets opplysninger i avhør å ta stilling til om det som beskrives som en seksuell handling, har vært av en slik art og omfang eller intensitet at man er over i seksuell omgang (se pkt. 4.1 over om forholdet mellom de ulike bestemmelsene). Det er således flere saker i utvalget som er kodet som seksuell handling (kode 1466) som kanskje like gjerne kunne vært kodet som seksuell omgang (kode 1460).

Vurderingen blir utpreget skjønnsmessig, og det er i mange tilfeller vanskelig å si om den ene eller den andre koden er mer eller mindre korrekt. Herunder blir det en utpreget skjønnsmessig vurdering hva som er korrekt koding når anmeldelsen beskriver en klart straffbar handling, mens opplysningene som kommer frem i avhøret av barnet er svært uklare.

Det er kun én av sakene i utvalget som er kodet som voldtekt til samleie. Her gikk mistanken og siktelsen ut på at den barnehageansatte skulle ha ført en finger inn i barnets skjede. Dette kvalifiserer i så fall til voldtekt, men ikke voldtekt til samleie. Det siste forutsetter innføring av penis eller gjenstand. Saken skulle således vært kodet som en 1460-sak – ikke 1461. Motsatt var det én sak som var kodet som voldtekt, men hvor barnets beskrivelser tilsa at saken burde vært registrert som voldtekt til samleie.

Gjennomgangen har som nevnt omfattet ni saker registrert som undersøkelsessaker (kode 9699). En melding om mulig straffbart forhold kan registreres som undersøkelsessak når det er svært uklart om det i det hele tatt påstås eller er grunn til mistanke om et seksuallovbrudd, og hvor det er behov for å gjøre enkelte undersøkelser før det tas stilling til om etterforskning kan og skal iverksettes. Så snart etterforskning i det som er registrert som en undersøkelsessak er besluttet eller iverksatt, for eksempel ved at det gjennomføres et tilrettelagt avhør, skal saken kodes om til straffesak. Det er påtalejuristens ansvar å sørge for omkoding til straffesak dersom og når etterforskning blir igangsatt.³¹

Når saken er registrert som undersøkelsessak, kan den bare avgjøres som henlagt med den begrunnelse at forholdet ikke er straffbart (kode 010) eller som avgjort utenfor straffesak (kode 016). I undersøkelsessaker blir det ikke rutinemessig gitt underretning om utfallet til de involverte, i motsetning til ved henleggelse av straffesak. Ei heller vil det i disse sakene være

---

³¹ Jf. også kvalitetsrundskrivet pkt. 4.1.3

registrert noen mistenkt, og saken vil ikke lett gjenfinnes dersom vedkommende skulle bli mistenkt i en senere sak.

Vår vurdering er at et flertall av sakene som er registrert som undersøkelsessak, enten skulle vært registrert som straffesak helt fra begynnelsen av eller skulle ha vært kodet om underveis. I disse sakene er det typisk gjennomført avhør og rettsmedisinske undersøkelser. Dette er normalt å betrakte som etterforskingsskritt. Dersom det i en sak hvor et barn er fornærmet gjennomføres tilrettelagt avhør, er man definitivt over i etterforskning.³²

Riksadvokaten har i forbindelse med gjennomgangen her konferert med Oslo politidistrikt (OPD) om praksis der for registrering som undersøkelsessak.³³

OPD er enig i at undersøkelsessaker hvor det gjennomføres avhør eller rettsmedisinske undersøkelser, som utgangspunkt bør omregistreres til straffesak. Distriktet gir uttrykk for at praksis er justert i senere tid, slik at de fleste av undersøkelsessakene i saksutvalget tilhørende Oslo, i dag mest sannsynlig ville blitt registrert som straffesak og kodet som seksuallovbrudd diverse (statistikkgruppe 1498). OPD mener samtidig at det kan argumenteres for at så lenge den fornærmede selv (barnet) ikke er avhørt og politiet søker å klarlegge om det er grunn til å ta avhør av barnet, er man ikke nødvendigvis over i etterforskning selv om det tas (andre) avhør eller innhentes rettsmedisinske vurderinger. Videre gis uttrykk for at en vag anmeldelse som likner mer på en bekymringsmelding, like gjerne kan registreres som en undersøkelsessak når politiet uansett ikke gjør noe med den.

Riksadvokaten er enig i at det går en grense for hvor vage og svakt funderte meldinger eller anmeldelser av mistenkte seksuelle overgrep som skal registreres som straffesak, og at registrering som undersøkelsessak kan være riktig i noen tilfeller. En slutter seg til at det ikke alltid fremstår som riktig å registrere en sak som et seksuallovbrudd – og legge inn en person som mistenkt i denne – dersom politiets vurdering er at meldingen er så vidt vag og uklar at det ikke er noen grunn til å etterforske hvorvidt barnet er utsatt for et overgrep.

Det er imidlertid lite tilfredsstillende at en person som er navngitt i anledning en melding til politiet, ikke får kunnskap om dette. Det legges til grunn at de fleste vil mene at de har krav på å bli underrettet dersom de er navngitt til politiet i en sak som dette. En løsning som vi har sett benyttet i en av sakene i utvalget, er at saken forblir kodet som undersøkelsessak uten noen mistenkt, men at den navngitte personen underrettes særskilt om det som er meldt og resultatet av politiets behandling.

---

³² Registersøk gjort av Politidirektoratet i forbindelse med rapporten her, tyder på at et ikke ubetydelig antall tilrettelagte avhør gjennomføres i det som på tidspunktet for beslutningen om slikt avhør er registrert som en undersøkelsessak.

³³ De fleste undersøkelsessakene i dette saksutvalget er Oslo-saker. Dette tolkes ikke dithen at Oslo politidistrikt registrerer relativt sett flere av disse sakene som undersøkelsessaker sammenlignet med andre distrikter.

6.2 Initialfasen

Initialfasen omfatter i denne sammenhengen tiden fra en sak anmeldes og frem til det gjennomføres et tilrettelagt avhør. Etterforskningen i denne fasen skal blant annet legge grunnlaget for et godt planlagt og tilrettelagt avhør av fornærmede.

Vi har under saksgjennomgangen sett eksempler på meget god etterforskning i initialfasen, og hvor det ser ut til å være satt av tilstrekkelig med ressurser. Men det er stor variasjon på etterforskningen på dette stadiet. I det følgende påpekes noen mangler i den innledende etterforskningen som kan ha svekket kvaliteten på de tilrettelagte avhørene.

6.2.1 Mangelfull etterforskning

Avhør av den som har mottatt opplysninger fra barnet om mulig overgrep er svært viktig i disse sakene som del av forberedelsen til eventuelt avhør av barnet.³⁴ Informasjon om hvordan barnet har uttalt seg om mulig overgrep, må så langt det er mulig dokumenteres grundig og nøyaktig i avhør av – typisk – foreldre.

For det første er dette viktig fordi dette er opplysninger som har stor betydning for hvordan informasjon om saken bør introduseres for barnet i avhøret,³⁵ og for at dette gjøres på en måte som ikke svekker partenes rettssikkerhet. Saksgjennomgangen illustrerer også en annen årsak til at dette er viktig: Flere avhør i denne fasen understøtter en hypotese om at anmeldelsen er grunnet på tolkning av svar fra barnet på til dels gjentatte, ledende og lukkede spørsmål snarere enn egentlige opplysninger og uttalelser fra barnet selv.

Det varierer ellers betydelig hvor mange og hvilke etterforskningskritt som er prioritert gjennomført i initialfasen. I en del av sakene mangler avhør av personer som har kjennskap til barnet og barnets uttalelser om det straffbare forholdet. I noen saker er avhør gjennomført, men disse omstendighetene er for dårlig belyst.

I enkelte saker fremstår det som at fremmedspråklige foreldre ikke har fått formidlet detaljer om hva barnet har sagt på en god nok måte. Det kan se ut til at avhører har forsøkt å stille spørsmål om dette, men at spørsmålene ikke forstås eller besvares i tilstrekkelig grad. Om dette skyldes språk og kultur eller at tolkens bruk av begreper i oversettelsene ikke alltid er dekkende for ord knyttet til en mistanke om seksuelle overgrep, vites ikke. Det virker underlig at det i slike avhør kan fremstå som at barnet har benyttet begreper som "vagina" og "underlivet" eller liknende – begreper det ikke er vanlig at barn i førskolealder bruker.

Det er svært viktig at barnets egen nøyaktige ordbruk søkes dokumentert, slik at det ikke innføres ord eller temaer som ikke barnet selv har introdusert. I de sakene der denne informasjonen mangler, kompenseres dette gjerne ved å gi barnet lite informasjon innledningsvis i avhøret om saken og årsaken til at det er på barnehuset i avhør. En utydelig

---

³⁴ For politi- og påtalemyndighet: Se notat på KO:DE om informasjonsplikten ved avhør av barn etter Høyesterettskjennelse 19.10.16, særlig pkt.2.

³⁵ Se pkt. 6.4.2.

introduksjon til tema er et gjennomgående trekk i avhørene, noe som blant annet kan skyldes manglende eller mangelfulle etterforskingsskritt i initialfasen.

I flere saker er personer som kjenner barnet, utover foreldrene, og som kan gi politiet et bredere innblikk i barnets språklige kompetanse, ikke avhørt om dette. I saker med flerspråklige barn er det ganske gjennomgående at barnehagens kompetanse til å gi avhører et godt nok bilde av barnas språklige ferdigheter, ikke nyttiggjøres. Det "graves" ikke dypt nok, og det resulterer ofte i at det ikke benyttes tolk i det tilrettelagte avhøret. Barns "hverdagsspråk" i barnehagen er som regel enkelt og repetitivt, mens et tilrettelagt avhør kan kreve mer komplisert språk. Grundige avhør av for eksempel pedagogisk leder i barnehagen om dette vil kunne gi et bedre grunnlag for vurderingen av behovet for tolk.

Det er viktig at avhører i tilrettelagte avhør har kjennskap til rutiner i barnehagen, lokalitetene og oversikt over de ansatte. Lett tilgjengelig informasjon om dette må innhentes i forkant av et tilrettelagt avhør, slik at den tilmålte tiden i avhøret brukes til å snakke om de viktige og nødvendige temaene.

6.2.2 Kontroll på informasjon

I de fleste sakene som er gjennomgått er det gjennomført avhør av barnehagens styrer før det tilrettelagte avhøret. Det er derimot vanskelig å lese ut fra sakens dokumenter eller tilgjengelige etterforskningsplaner hvilken dialog politiet har hatt med vedkommende om prosessen i saken. I noen saker er det skrevet egenrapport om dette. Politiet må ut fra etterforskingstaktiske hensyn sørge for å ha kontroll på informasjon i saken, herunder hvem og eventuelt hvordan styrer skal informere videre tidlig i etterforskingen.

Det er mange barn og potensielt mange bekymrede foreldre i en barnehage, og det er viktig at politiet har kontroll og oversikt over hvem som vet hva til hvilken tid. Det er mulig å pålegge styrer eller andre involverte i saken taushetsplikt etter politiregisterloven § 35 første ledd, jf. politiregisterforskriften § 11-5. Dette kan ikke ses å ha vært gjort innledningsvis i noen av de gjennomgåtte sakene.

6.2.3 Samrådsmøte før tilrettelagt avhør

I enkelte av sakene har det ikke blitt gjennomført samrådsmøte før det tilrettelagte avhøret. Det begrunnes med dårlig tid fra politiet mottar saken og til gjennomføringen av avhøret. I noen av disse sakene har det vært kontakt mellom enkelte aktører via e-post eller telefon som et alternativ til samrådsmøte.

Samrådsmøtet er en del av gjennomføringen av et tilrettelagt avhør.³⁶ Det bør gjennomføres i god tid før avhøret slik at en kan forberede håndteringen av eventuelle utfordringer som måtte komme under selve avhøret.

---

³⁶ Forskrift om avhør av barn og andre særlig sårbare fornærmede og vitner § 7.

Samrådsmøte kan utelates dersom avhørsleder, etter å ha konferert med barnehuset, mener et slikt møte ikke vil gi et bedre grunnlag for å avgjøre hvordan avhøret bør gjennomføres og hvordan vitnet skal ivaretas i etterkant. Det er avhørsleders ansvar å påse at samrådsmøte gjennomføres. I de sakene der samrådsmøte er utelatt, kan det ikke leses ut av saksdokumentene at barnehuset har tatt del i denne vurderingen.

6.2.4 Tilrettelagt avhør tas for tidlig eller for sent i etterforskingen

I noen saker gjennomføres tilrettelagt avhør dagen etter mottatt anmeldelse, mens det i andre saker kan ta flere uker.³⁷ Begge ytterpunkter er som utgangspunkt problematiske og skaper utfordringer for etterforskingen av saken.

I samtlige saker der det tilrettelagte avhøret gjennomføres kort tid etter at anmeldelse er levert, en til to dager, påvirker dette kvaliteten på det tilrettelagte avhøret i negativ retning. Avhører og avhørsleder har begge behov for å sette seg godt inn i saken, og innhenting av informasjon om barnets språkferdigheter og øvrige kognitive evner er nødvendig. Er kvaliteten på det tilrettelagte avhøret dårlig, får det ofte konsekvenser for den videre etterforskingen - som gjerne avsluttes raskt fordi det fremkom lite informasjon i avhøret.

I saker hvor det går for lang tid før det tas tilrettelagt avhør, vil foreldrene forståelig nok ofte snakke med barnet om saken. I saker hvor foreldres samtaler med barnet er godt dokumentert, fremkommer det ikke sjeldent at det har vært stilt ledende spørsmål uten balanserende hypoteser om at det *ikke* trenger å ha skjedd overgrep. Jo lengre tid barn lever i denne situasjonen, desto større er risikoen for at barn kan påvirkes til å fortelle om ting som ikke har skjedd.

6.3 Sporsikring og bruk av tvangsmidler

6.3.1 Medisinske og rettsmedisinske undersøkelser

En legeundersøkelse av en antatt fornærmet er rettsmedisinsk dersom den begjæres av påtalemyndigheten til bruk for etterforskingen, jf. straffeprosessloven § 148. I motsetning til ved kroppslig undersøkelse av mistenkte, som er et tvangsinngrep som forutsetter skjellig grunn til mistanke om en handling som kan medføre frihetsstraff, baseres en rettsmedisinsk undersøkelse av en fornærmet seg på samtykke. Rettsmedisinsk undersøkelse kan foretas når slik undersøkelse kan være av betydning for opplysningen av saken.

Ifølge retningslinjene for statens barnehus skal alle fornærmede som avhøres der i saker om vold og seksuelle overgrep tilbys en medisinsk undersøkelse³⁸ – uavhengig av om påtalemyndigheten begjærer rettsmedisinsk undersøkelse. Innholdsmessig er en medisinsk og en rettsmedisinsk undersøkelse stort sett lik. Dokumentasjonen fra en samtykkebasert

---

³⁷ Se pkt. 5.7.

³⁸ Med mindre andre vurderinger tilsier at en slik undersøkelse åpenbart er unødvendig

medisinsk undersøkelse journalføres og vil eventuelt kunne innhentes i straffesaken på vanlig måte etter samtykke. I sakene som gjennomgangen omfatter er det ikke gjennomført ikke-rettsmedisinske undersøkelser på barnehus i tilknytning til avhør av barnet.

At undersøkelsen er likeartet uavhengig av om den er medisinsk eller rettsmedisinsk, innebærer blant annet at det tas sporsikringsprøver dersom det er en mulighet for at overgrep kan ha skjedd innenfor de siste 72 timene.

Det er i svært få av de gjennomgåtte sakene gjort relevante kliniske funn av avvik som kan settes i sammenheng med overgrep. I en av undersøkelsessakene bidro mikrobiologisk prøve tatt under sosialpediatrisk undersøkelse initiert av mor til avdekking av en infeksjon som kunne forklare barnets uttalelser. Dette medførte at saken straks ble henlagt.

Det synes å være en utfordring i mange av sakene at tidspunktet for det mistenkte overgrepet er uklart. Ofte er barnet vasket og skiftet på før eventuell sporsikring. En ser like fullt at sporsikring ofte gjøres som del av den rettsmedisinske undersøkelsen. Det er imidlertid kun i et fåtall tilfeller at prøvene er analysert. Dette antas å bero på politiets vurdering av sannsynligheten for at det kan forefinnes spor i prøven.

Det varierer hvor raskt etter anmeldelsen den rettsmedisinske undersøkelsen er gjennomført. En ser at i flere av sakene hvor det er gjennomført rettsmedisinsk undersøkelse, er denne besluttet og gjennomført straks etter mottak av anmeldelsen.

I de fleste av de gjennomgåtte sakene har mistanken initialt vært av en slik art at det er liten sannsynlighet for å gjøre kliniske funn. Dette gjelder særlig i sakene som gjelder seksuell handling. Samtidig er det gjerne usikkerhet om hva slags overgrep det er grunn til mistanke om. Det kan uansett tenkes å være biologiske spor etter overgrep dersom dette har skjedd nylig, og særlig dersom barnet ikke har dusjet eller badet i etterkant.

Vi har ikke på grunnlag av gjennomgangen noen klar oppfatning verken av at rettsmedisinske undersøkelser begjæres for ofte eller for sjelden. Dette skyldes de mange usikkerhetsmomenter i disse sakene, særlig om tidspunktet for et mulig overgrep og arten av det. Det er ulike hensyn å ta – herunder til det som er praktisk gjennomførbart i initialfasen – som gjør at den viktigste føringen herfra er raske og løpende taktiske vurderinger og godt samarbeid mellom politi og påtale ved vurderingen av om slike undersøkelser bør besørges. I gjennomgangen har vi imidlertid merket oss at rettsmedisinske undersøkelser gjennomføres relativt ofte, og vi har ikke notert oss noen saker uten slik undersøkelse hvor dette åpenbart burde vært gjort.

6.3.2 Pågripelse, fengsling, ransaking og beslag

Som for en del andre saker som gjelder seksuelle overgrep, og hvor det som regel ikke er andre vitner enn fornærmede, kan bevissituasjonen være krevende i sakstypen som er omfattet av gjennomgangen. Ikke sjelden vil det kunne være avgjørende om politiet finner støttebevis som kan underbygge barnets forklaring. Særlig elektroniske bevis (ulovlig billedmateriale på PC, mobil e.l., søkehistorikk på internett mv.) vil det være viktig for politiet å

sikre før mistenkte har hatt mulighet til å påvirke innholdet. Under gjennomgangen var en derfor interessert i å undersøke hvorvidt politiet tok i bruk tvangsmidler hvis vilkårene for dette var oppfylt, eller om det var en tendens til at politiet her var for tilbakeholdne. Vårt utgangspunkt var at politi og påtalemyndighet er mer tilbakeholdne med bruk av tvangsmidler i denne sakstypen sammenlignet med seksuallovbrudd med en voksen fornærmet.

Hvorvidt vilkårene for bruk av tvangsmidler er oppfylt beror dels på en til dels skjønnsmessig vurdering. Det må for eksempel være sannsynlighetsovervekt for at det begått et straffbart forhold før det kan pågripes eller ransakes. Denne vurderingen kan det være noe vanskelig å etterprøve i ettertid. Hovedinntrykket etter gjennomgangen er like fullt at politiet har benyttet seg av tvangsmidler der hvor dette var aktuelt. Det ble ikke identifisert noen saker hvor vilkårene for pågrep klart var oppfylt, men hvor politiet unnlot å pågripe.

Politiet begjærte varetektsfengsling kun i noen få saker. Dette er ikke overraskende. I disse sakene vil gjerne en relativt kortvarig pågrep være tilstrekkelig for å sikre de bevis som det i praksis er mulig for den siktede å forspille, typisk elektroniske bevis. Det er som oftest en lite aktuell problemstilling at den siktede i etterkant av en pågrep kan komme i posisjon til å påvirke barnet (eller andre barn i barnehagen). Den akutte gjentakelsesfaren vil sjelden være tilstrekkelig stor til å begrunne fengsling.

Det ble identifisert to saker hvor ransaking kunne vært vurdert, og en sak hvor det var tatt beslag, men hvor dette av uvisse årsaker ikke ble gjennomgått før det ble tilbakelevert. For øvrig ble også disse tvangsmidlene benyttet der det var tilstrekkelig grunn til det. I én sak var det gjort funn på elektroniske medier som i noen grad understøttet barnets forklaring om overgrep, men uten at vilkårene for å ta ut tiltale ble ansett for å være oppfylt.³⁹ I de to sakene som endte med tiltale, bidro funn på elektroniske enheter tilhørende siktede til å understøtte barnets forklaring.

Det er nok en utfordring i noen av disse sakene at selv om barnet i tilrettelagt avhør forklarer seg om mulig overgrep, er ofte ikke dette nok til at grunnvilkåret om skjellig grunn til mistanke er oppfylt. Dermed er det heller ikke hjemmel for ransaking. Samtidig kan funn som gjøres ved ransaking som nevnt være avgjørende i retning av tiltale. Og motsatt: Ransaking uten funn kan bidra til å svekke mistanken.

I en av sakene foreligger egenrapport som viser at en politibetjent gjennomgikk mistenktes telefon i forbindelse med avhør. Det foreligger ikke i saken noen beslutning om ransaking/beslag. Vår vurdering er at det på det aktuelle tidspunktet ikke var skjellig grunn til mistanke mot mistenkte. Saken ble senere henlagt som intet straffbart forhold.

I en annen av sakene oppgis i rapporten "frivillig overlevering" som grunnlag for ransakingen av mistenktes mobiltelefon. Innholdsanalysen ga ingen relevante funn, og telefonen ble levert tilbake til mistenkte to dager senere.

---

³⁹ Henleggelsen her ble klagebehandlet av riksadvokaten.

I en tredje sak ble mistenkte spurt under avhør om han samtykket i frivillig å levere fra seg mobilen. Vedkommende gjorde ikke det, men ga isteden et begrenset samtykke til beslag av enkelte digitale konti.

En mobiltelefon vil som nevnt ofte kunne ha betydning som bevis i saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn fordi innhold og søkehistorikk på telefonen vil kunne være av interesse. De tre forannevnte eksemplene reiser imidlertid spørsmål om fremgangsmåten er i samsvar med materielle og prosessuelle regler for ransaking/gransking og beslag.

Gjennomgang av en telefon er å anse som ransaking/gransking.⁴⁰ Det er omdiskutert om samtykke kan tre i stedet for situasjonsbetingelsene for ransaking (først og fremst vilkåret om skjellig grunn til mistanke).⁴¹ Straffeprosesslovutvalget tar til orde for at et samtykke ikke rekker så langt, men tilføyer at *"[e]n annen sak er at en undersøkelse – alt etter de nærmere omstendighetene og undersøkelsens omfang – kan miste sin karakter av tvangsinngrep dersom det samtykkes, og initiativet kommer fra den berørte."*

Det må uansett være slik at dersom samtykke skal kunne tre i stedet for en beslutning om beslag og ransaking, må samtykket være reelt frivillig og informert. Notoritet om dette er viktig. Dersom den undersøkelsen retter seg mot opplever ikke å ha noe reelt valg og føler seg presset til å samtykke, må både materielle og prosessuelle vilkår for tvangsmiddelbruken være oppfylt for. Foranstående tilsier videre at spørsmål om beslag og ransaking/gransking av mobiltelefoner i saker som dette, foreligger påtalemyndigheten, med mindre vilkårene for bruk av hastekompetanse er oppfylt.

6.4 De tilrettelagte avhørene

Det er stor variasjon i kvaliteten på de tilrettelagte avhørene. De feil og mangler som er identifisert, er dels av avhørsmetodisk art og dels er det snakk om manglende tilrettelegging for at barnet skal kunne fortelle. Nedenfor gjengis enkelte hovedfunn.⁴²

6.4.1 Forberedelser før avhør

Innhenting av informasjon om barnet er en sentral del av den forberedende fasen i metoden som benyttes ved avhør av barn. Informasjonen innhentes fra familien eller fra ansatte i barnehagen som kjenner barnet godt. God kunnskap om barnets fungering og språk vil gi avhører en bedre mulighet for å tilrettelegge avhøret på en god måte.

I noen saker dokumenteres det ikke hvordan avhører har innhentet informasjon om barnet i forkant av avhøret. Verken rapport om forberedende samtale med verge/trygghetsperson eller

---

⁴⁰ Se drøftelse av forholdet mellom bla. ransaking, beslag og gransking i NOU 2016: 24 *Ny straffeprosesslov* pkt. 14.7.1.

⁴¹ Se bla. Keiserud/Sæther/Holmboe/Jahre/Matningsdal/Smørdals kommentar til straffeprosessloven § 197 på Juridika (à jour per 1. januar 2020).

⁴² Funnene er utdypet i egen, etatsintern rapport fra Kripos.

informasjonsskriv er vedlagt saken. Dette er problematisk fordi det ikke er notoritet om hvordan avhører er forberedt og hvordan barnet har blitt forberedt i forkant.

I tillegg til å innhente informasjon om barnet slik at avhøret kan tilrettelegges best mulig, skal man forberede trygghetspersonen⁴³ på hva som skal skje på avhørsdagen. Dette gjør trygghetspersonen i bedre stand til å være en trygg voksen for barnet før, under og etter det tilrettelagte avhøret.

En del av metoden er også at barnet skal forberedes på hva som skal skje på barnehuset og hva det skal snakke om. Det er viktig med notoritet på hva slags informasjon barnet gis i forkant av avhøret, hvem som gir denne informasjonen og hvordan den gis.

6.4.2 Gjennomføringen av avhøret

Det mest iøynefallende funnet her – sett fra både Kripos' og riksadvokatens faglige ståsteder – er at det kun i et fåtall av sakene vurderes at barnet tidlig i avhøret gis god nok informasjon om hvorfor det er på barnehuset og i avhør. Det fører igjen til at det ofte brukes mye tid på temaer som avhører nok håper skal føre til at barnet selv begynner å fortelle om det saken gjelder.

Dette er en tilnærming basert på tidligere oppfatninger av at avhøret hadde større bevisverdi dersom barnet selv var den som først kom inn på det mistenkte forholdet og/eller den mistenkte i saken. Metodeutviklingen og beste praksis de siste anslagsvis 10 årene har derimot lagt større vekt på å informere barnet om "hva det ønskes en forklaring om"⁴⁴ som en forutsetning for at barnet skal kunne belyse saken. Metodeutviklingen her skyldes også tilbakemeldinger fra barnehusene om at en for åpen tilnærming til saken, i liten grad ivaretar barns behov for å forstå og orientere seg i en situasjon som for dem er ukjent og ofte utrygg. Mange års erfaring har i tillegg vist at en for åpen tilnærming, bruker av det "tidsvinduet" som avhører har tilgjengelig (den tiden barnet kan forventes å kunne konsentrere seg og være i avhørssituasjonen). Dette "tidsvinduet" er kortere ved avhør av barn i førskolealder.

Like viktig som informasjon om hva som er formålet med avhøret og hva det ønskes en forklaring om, er en forklaring fra avhører om hvorfor barnet er på barnehuset. Barnet er som regel ikke blitt informert om hva som har skjedd med det de har fortalt til foreldre eller i barnehagen. Det er derfor sjelden barnet selv forstår at noe som eksempelvis ble sagt i barnehagen en uke tidligere, nå skal snakkes om til politiet.

I saksutvalget er det en del avhør hvor barnet gjøres kjent med saken på en for åpen måte.

Eksempel 1: *"Det er politiets jobb å passe på at barn har det bra. Du er her i dag fordi jeg vil snakke med deg om hvordan du har det."*

For et barn i førskolealder er en slik tilnærming i starten av et avhør altfor vid og åpen. Det gir ingen forståelse av at mistanken baserer seg på en uttalelse barnet kom med til foreldre om

---

⁴³ "Trygghetspersonen" er den politiet har anmodet om å forberede og følge barnet til barnehuset for avhør.

⁴⁴ Påtaleinstruksen § 8-10.

noe en ansatt i barnehagen skal ha gjort. Ofte vil et barns respons på en slik orientering være kort og konsis: "Bra", eller "Jeg har det bra."

Eksempel 2: *"Du er her i dag fordi jeg vil snakke med deg om barnehagen din."*

Dette kan synes å være mer konkret. Men for et barnehagebarn, som opplever og gjør svært mange ulike ting i løpet av en barnehagedag, er det fortsatt et altfor vidt utgangspunkt.

Hvor detaljert avhører bør være for å gi et førskolebarn den forståelsen det trenger tidlig i et avhør, avhenger av hva den innledende etterforskningen har avdekket. Kilden til informasjonen og kontroll på disse opplysningene, samt alternative hypoteser, avgjør hva slags informasjon som skal gis til barnet. I tillegg må avhører tilpasse informasjonen om saken til barnets alder og utviklingsnivå.

Tydligere informasjon i starten, og hvor kilden til informasjonen også nevnes, kan også avklare eventuell påvirkning eller misforståelser tidlig i avhør. Dersom barnet får nok informasjon til at det forstår hva dette handler om, kan en mulig respons være: *"Nei, da har mamma misforstått, det var ikke det jeg sa!"* Oppfølgingen av en slik uttalelse kan bidra til at mistanken om seksuelt overgrep svekkes eller avkreftes. Det er eksempler i saksutvalget på at barnet under avhør nettopp har kommet med en forklaring på tidligere uttalelser som har avkrefte mistanken om straffbart forhold.

6.4.3 Fristberegning og tidsforløp frem til tilrettelagt avhør

Riksadvokaten har ikke systematisk ettergått om den lovbestedte fristen i de enkelte sakene var en eller to uker (uten eventuell tilleggsfrist) og om de tilrettelagte avhørene er tatt innenfor frist. En finner det for denne undersøkelsens formål tilstrekkelig å konstatere at i 86 % av sakene er det tilrettelagte avhøret tatt innen to uker fra anmeldelsestidspunktet. Dette gir grunnlag for å si at de tilrettelagte avhørene prioriteres og gjennomføres raskt i disse sakene.

Vi har likevel notert oss at det i beslutningene om tilrettelagte avhør som påtalejuristen skriver, kan synes som at fristen for avhør ikke er vurdert konkret opp mot sakens faktum, men mer skjematisk er satt til to uker. For å illustrere dette: I en av sakene innkom anmeldelse 20. november. Det fremgår av denne at det mistenkte forholdet skulle ha skjedd nokså nylig – og for mindre enn to uker siden. Fristen for avhør er da en uke, jf. straffeprosessloven § 239 e første ledd bokstav a. I beslutningen om tilrettelagt avhør ble fristen for avhøret satt til to uker etter dato for beslutningen (likevel slik at det samtidig oppgis at avhøret er forhåndsberammet seks dager før fristens utløp). Avhøret ble faktisk gjennomført to uker etter dato for anmeldelsen.

6.4.4 Burde det vært tatt supplerende avhør i flere saker?

Vurderingen av om det bør tas supplerende avhør av barnet er konkret og ikke alltid så lett å etterprøve. I noen meget få saker er det likevel vår vurdering at supplerende avhør trolig burde vært tatt.

6.5 Etterforsningsledelse

Riksadvokatens undersøkelse har ikke tatt sikte på en detaljert gjennomgang av etterforsningsledelsen i sakene. En har derfor ikke systematisk sett på for eksempel det nærmere innholdet i, eller bruken av, etterforsningsplanene. En har imidlertid merket seg at det med noen meget få unntak foreligger etterforsningsplan i de sakene som er av en slik art at dette bør opprettes.

Sakene har som nevnt over gjennomgående hatt tilfredsstillende fremdrift, noe som er en av flere indikasjoner på aktiv oppfølging av sakene. Hovedinntrykket etter gjennomgangen er videre at aktuelle etterforskingsskritt stort sett er gjennomført, herunder relevante vitneavhør, bruk av tvangsmidler mv. I noen få saker har vi spurt oss om politiet i større grad kunne etterforsket opp mot alternative hypoteser (andre gjerningspersoner eller andre årsaker til barnets uttalelser enn overgrep).

I pkt.6.2.1 er det påpekt mangler ved etterforskingen i initialfasen. En aktiv og integrert etterforsningsledelse, både politifaglig og påtalefaglig, er sentralt for å forbedre etterforskingen på dette punkt. Påtalefaglig etterforsningsleder (i praksis den samme som påtaleansvarlig jurist) beslutter når det tilrettelagte avhøret skal gjennomføres, og i dette ligger et ansvar for å påse at etterforskingen i forkant er tilstrekkelig. Her vil det kunne oppstå vanskelige avveininger mellom hensyn som tilsynelatende trekker i forskjellige retninger. Men fordi godt forberedte tilrettelagte avhør og annen etterforsking i initialfasen er så viktig i disse sakene, er nok avhør av barnet dagen etter at meldingen kom inn, sjeldent den beste løsningen.

En ser ikke bort fra at lovens nokså korte frister for avhør – og den oppmerksomheten som har vært om disse – er en medvirkende årsak til at avhør noen ganger gjennomføres uten at etterforskingen i forkant er ideell, og uten at engang samrådsmøte er gjennomført.

Riksadvokaten vil derfor understreke at etterforsningsledelsen, og særlig påtalefaglig etterforsningsleder, må ha oppmerksomhet om problemstillingen, og nøye vurdere når det er riktig og forsvarlig å gjennomføre det første tilrettelagte avhøret. Særlig viktig er det å ha en klar oppfatning av ansvaret for dette når avhørsleder er en annen enn påtalefaglig etterforsningsleder, noe som i praksis ikke er uvanlig. Forut for det planlagte tidspunktet for avhør må derfor påtalefaglig etterforsningsleder gjennomgå etterforskingen som er utført og ta stilling til om avhøret skal gjennomføres etter utsettes.

Riksadvokaten vil anbefale at det i saksbehandlingsloggen alltid er notoritet om denne vurderingen, noe som vil bidra til bevisstgjøring om problemstillingen.

6.6 Påtaleavgjørelsene

I én sak henlagt som intet straffbart forhold anses bevist (103) mener vi saken burde vært henlagt etter bevisets stilling (058). Dette skyldes særlig karakteren av barnets uttalelser, som var spesifikke med hensyn til tid, sted og nærmere omstendigheter, og konsistente.

I tre saker henlagt etter bevisets stilling (058) mener vi saken burde vært henlagt som intet straffbart forhold anses bevist (103). I en av disse sakene var mistanken så vidt svekket etter avhør av mistenkte og en kollega av vedkommende at politiet unnlot å ta tilrettelagt avhør av barnet. I et slikt tilfelle kan ikke saken henlegges etter bevisets stilling.

For øvrig mener vi henleggelsen og begrunnelsen for den er korrekt og dekkende i de resterende 32 etterforskede sakene som det ikke ble tatt ut tiltale i – ut fra hvordan sakene var opplyst.

Ettersom terskelen for å iverksette etterforskning er nokså lav i tilfeller hvor det meldes om et mulig seksuelt overgrep mot et barn – i den forstand at selv nokså vage og uklare opplysninger kan være nok – blir nok terskelen også for å henlegge som intet straffbart forhold noe lavere. Fordelingen på ulike henleggelsesgrunner i dette saksutvalget illustrerer det. Riksadvokaten vurderer det slik at terskelen for å henlegge som intet straffbart forhold ligger på riktig nivå i de undersøkte sakene.

Der hvor det er innkommet klage over politiets henleggelse, har sakene endt med at henleggelsen har blitt opprettholdt av statsadvokaten. Riktignok er det i noen få av disse sakene først blitt beordret ytterligere etterforskning. Opprettholdelsen av henleggelsesbeslutningene indikerer like fullt at påtaleavgjørelsene som treffes i politiet stort sett holder høy kvalitet.

I noen av sakene ser vi at barnets uttalelser overfor melder – typisk en forelder – nokså tydelig indikerer at det har skjedd noe med barnet av seksuell art. I det tilrettelagte avhøret er imidlertid barnet ikke gjort godt nok kjent med saken og hvorfor det har denne samtalen med politiet, og barnet har heller ikke fortalt noe av relevans. Saken er da henlagt som intet straffbart forhold. Det kan imidlertid spørres om etterforskningen reelt sett med særlig styrke kan sies å tale mot at det er begått et straffbart forhold når det tilrettelagte avhøret ikke er gjennomført på en måte som har vært egnet til å få frem relevante opplysninger fra barnet.

6.7 Påtalearbeidet for øvrig

6.7.1 Terskelen for å ta ut siktelse og underretning om retten til å begjære supplerende avhør

Hvorvidt en person skal anses som siktet – og ikke bare mistenkt – beror på en skjønnsmessig vurdering av hvor konkret mistanken mot vedkommende er. Av straffeprosessloven § 82 kan utledes at rettslige etterforskingsskritt og bruk av visse tvangsmidler, er uttrykk for at mistanken er tilstrekkelig konkret. Utover disse tilfellene må det foretas en totalvurdering hvor det også legges vekt på om mistenkte har behov for de rettigheter som stillingen som siktet gir.⁴⁵

---

⁴⁵ Rt. 1985 s. 1258

Det følger av straffeprosessloven § 239 b tredje ledd at når tilrettelagte avhør er gjennomført uten varsel til mistenkte, skal påtalemyndigheten så snart som mulig avgjøre om det er grunnlag for å ta ut siktelse. Bakgrunnen for dette er at statusen som siktet er koblet til retten til å be om at det blir tatt supplerende avhør, jf. § 239c annet ledd. Retten til å begjære supplerende avhør er i disse sakene svært sentral for å ivareta retten til kontradiksjon – og supplerende avhør skal gjennomføres så snart som mulig og som utgangspunkt senest én uke etter forrige avhør. Av denne grunn skal terskelen for å ta ut siktelse være lav.⁴⁶

Gjennomgangen har avdekket enkelte saker hvor formell siktelse burde vært tatt ut og meddelt mistenkte sammen med underretning om retten til å begjære supplerende avhør. I en av sakene var det gjennomført også supplerende avhør uten at vi kan se at siktede var gjort kjent med saken og gitt mulighet til å stille barnet spørsmål. For ordens skyld understrekes at påtalemyndighetens vurdering av behovet eller muligheten for supplerende avhør, ikke skal påvirke terskelen for underretning som nevnt.

6.7.2 Avhørsledelsen

Som nevnt viser gjennomgangen at barnet regelmessig ikke gjøres tilstrekkelig kjent med saken. Hvis barnet ikke forstår hvorfor det skal snakke med politiet, kan det vanskelig opplyse saken. Det er også påpekt at metoden for gjennomføringen av avhøret for øvrig holder varierende kvalitet, blant annet ved at det brukes for lang tid før avhører fokuserer på det som danner grunnlag for anmeldelsen eller ved at avhører nærmer seg temaet på en måte som gjør at det blir uklart for barnet hva en ønsker at det skal forklare seg om.

Det er avhører som er spesialutdannet i avhørsmetoden og som har primæransvaret for at denne følges. Samtidig har avhørsleder et overordnet ansvar for å våke over at saken blir fullstendig opplyst, jf. straffeprosessloven § 239 a første ledd tredje punktum. På Politihøgskolens avhørslederstudium vies atskillig tid til metoden for avhør, og forholdene ligger dermed til rette for at de som har tatt studiet kan våke over kvaliteten på avhøret. Gjennomgangen viser at det er behov for at avhørsleder særlig er oppmerksom på om barnet gjøres kjent med saken og om avhører legger til rette for en fri forklaring. Avhørsleder må gi nødvendig tilbakemelding til avhører underveis dersom det er behov for å justere hvordan avhøret gjennomføres, og det bør gis tilbakemelding i etterkant.

6.8 Saksbehandlingstiden

Kort saksbehandlingstid – forstått som etterforskning med god fremdrift og overholdelse av lovbestemte frister – er en del av kvalitetskravet til etterforskningen. Hurtig behandling vil kunne bidra til høy oppklaring – men ikke nødvendigvis. Enkelte saker kan være komplekse og kreve betydelig og etterforskningsinnsats over noe tid, mens andre kan være mindre krevende og bør dermed kunne sluttføres langt raskere.

---

⁴⁶ Prop. 112 L (2014-2015) kap. 16 – merknaden til § 239b, jf. også riksadvokatens brev 21.10.2015 *Tilrettelagte avhør - direktiver og retningslinjer* pkt. 13.

Det er ingen sentralt fastsatt saksbehandlingsfrist for saker om seksuelle overgrep mot barn, slik det er for eksempel for voldtektssaker med voksne fornærmede hvor målet er at saken skal være påtaleavgjort innen 130 dager. Hensynet til de involverte tilsier selvsagt like fullt at en så langt det lar seg gjøre etterforsker og treffer påtaleavgjørelse raskt. I denne typen saker er det viktig at barna avhøres så snart det foreligger et forsvarlig grunnlag for å gjennomføre tilrettelagt avhør, slik at forklaringen sikres så nært i tid til anmeldelsen som overhodet mulig. Det er av disse grunner det er lovbestemte frister for gjennomføringen av tilrettelagte avhør.

Like viktig er det imidlertid med god fremdrift og at saken ikke "stopper opp" etter at tilrettelagt avhør er gjennomført. For de mistenkte vil det ofte få inngripende konsekvenser å bli etterforsket for mulig overgrep begått i jobbsammenheng. De suspenderes ikke sjelden fra sine stillinger i påvente av at saken avgjøres, og prosessen vil naturlig nok kunne oppleves svært belastende.

Gjennomgangen viser at dette er en type saker hvor det faktum som skal klarlegges normalt er av begrenset omfang og med et relativt begrenset antall aktuelle etterforskingsskritt. Mange av sakene har derfor egnet seg for rask avgjørelse. Unntaksvis har situasjonen vært annerledes, eksempelvis fordi det har vært behov for å gjennomføre tilrettelagte avhør av flere barn.

Saksbehandlingstiden vurderes som jevnt over tilfredsstillende, selv om det ble identifisert enkelte saker hvor fremdriften i etterforskningen og påtalebehandlingen var for dårlig. Et eksempel er saken med lengst saksbehandlingstid (443 dager): Her var det svak fremdrift i omtrent et år, hvorav seks måneder ren "liggetid" fra saken tilsynelatende var ferdig etterforsket og frem til den ble påtaleavgjort. Det var i tillegg flere saker som hadde et oversiktlig bevisbilde, men som ble liggende for lenge hos påtalemyndigheten i politiet (gjerne rundt to-tre måneder eller mer) før de ble avgjort. Gjennomgangen viser at politiet må ha oppmerksomhet om raskt å avgjøre denne type saker, slik at de ikke unødig blir liggende og trekke saksbehandlingstid.

I majoriteten av sakene som ble klagebehandlet ble det ikke gjennomført ytterligere etterforskning før saken ble endelig avgjort. Dette innebærer at medgått saksbehandlingstid i klagerunden skyldes forhold knyttet til selve inngivelsen av klagen fra klager (som oftest representert ved bistandsadvokat eller forsvarer), sen ekspedering av klagen fra underordnet til overordnet nivå, og tidsbruk hos klageinstansen.

Selv om det i enkelte av sakene gikk lang tid fordi klagers representant først ettersendte nærmere begrunnelse for klagen lenge etter at fristavbrytende klage var inngitt, viser gjennomgangen at det i hovedsak er forhold hos politi og påtalemyndigheten som medfører noe lang tidsbruk i klageomgangen. To av sakene i utvalget skilte seg i så måte klart ut i negativ retning ved at klagen ble liggende ubehandlet hos politiet i henholdsvis omtrent fem og syv måneder før den ble oversendt statsadvokaten for behandling. Tas disse ut av utvalget, var snittet på ca. 73 dager, et resultat som like fullt synes noe høyt og hvor det er rom for forbedring – særlig fordi det gjennomgående ikke medgikk særlig tid til klageinstansens realitetsbehandling av klagen.

Påtalemyndigheten i politiet spiller en nøkkelrolle i å få redusert saksbehandlingstiden ved å sørge for at klagen raskt ekspederes overordnet nivå, herunder ved å fastsette en kort – men rimelig – frist for bistandsadvokat og forsvarer for nærmere begrunnelse for klagen.

7 Avsluttende merknader

Riksadvokaten har lenge hatt overgrep og vold mot barn som et prioritert område. Slike saker skal avdekkes og om mulig strafforfølges. Barn er sårbare og prisgitt sine omsorgspersoner og andre voksne som har et ansvar for dem, så som ansatte i barnehager. De kan som nevnt ha vanskeligheter med å forstå eller formidle at de blir utsatt for overgrep, og de har liten eller ingen mulighet til selv å forhindre at slike handlinger blir begått mot dem – eller få dem til å opphøre.

Derfor er det – og skal det være – en lav terskel for å melde en bekymring om overgrep mot barn til politiet. Dette var også noe av bakgrunnen for regelendringene om tilrettelagte avhør som kom i 2015. Gjennomgangen viser at terskelen er lav, og at politiet følger opp med undersøkelser eller etterforskning. Det er sånn sett heller ikke overraskende at det i omtrent 20 % av de gjennomgåtte sakene ikke ble vurdert å være grunnlag for iverksette etterforskning på bakgrunn av innkommet melding.

Særlige utfordringer i saker hvor barn er det sentrale vitner, tilsier kontinuerlig oppmerksomhet om kvaliteten på etterforskningen. Dette er avgjørende for å ivareta rettssikkerheten til de barna som har vært utsatt for en straffbar handling, men også for de som er blitt satt under etterforskning i saker hvor barn er fornærmet.

"Barnehagesaker" er ikke en unik sakstype – i den forstand at lærdom fra gjennomgangen av disse er nyttig for etterforskningen og påtalearbeidet i en rekke andre saker hvor barn er fornærmet. I så måte har undersøkelsen vært svært nyttig, ikke minst med tanke på de funn som er gjort vedrørende de tilrettelagte avhørene.